

Ressenya del llibre: Mestres, Albert (2022):
Joaquim Rubió i Ors poeta:
vol I. *Estudi i edició crítica de Lo Gaiter del Llobregat*;
vol II. *Textos de l'edició crítica de Lo Gaiter del Llobregat*

Ramon PANYELLA FERRERES

Autoria:

Ramon Panyella Ferreres
Universitat de Barcelona, Espanya
<https://orcid.org/0000-0003-3443-3835>
ramon.panyella@uab.cat

Citació:

PANYELLA FERRERES, Ramon (2023). Ressenya del llibre:
Joaquim Rubió i Ors poeta, vol. I: *Estudi i edició crítica de Lo Gaiter del Llobregat*; vol. II: *Textos de l'edició crítica de Lo Gaiter del Llobregat*. Tarragona: Publicacions Universitat Rovira i Virgili.
Ítaca. Revista de Filologia, (14), p. 177-184.
<https://doi.org/10.14198/itaca.25187>

Fitxa bibliogràfica:

Mestres, Albert (2022): *Joaquim Rubió i Ors poeta*, vol. I: *Estudi i edició crítica de Lo Gaiter del Llobregat*; vol. II: *Textos de l'edició crítica de Lo Gaiter del Llobregat*. Tarragona: Publicacions Universitat Rovira i Virgili. 262 p. (volum I); 1033 p. (volum II). ISBN (paper) 978-84-1365-006-7 ISBN (PDF) 978-84-1365-007-4 (volum I), ISBN (PDF) 978-84-1365-008-1 (volum II)

Paraules clau:

poesia catalana, Rubió i Ors, biografia

Rebut: 16/05/2023, **Acceptat:** 16/05/2023

Des del ja llunyà Col·loqui Internacional de la Renaixença (1984), que va significar el tret de sortida al procés d'institucionalització de l'estudi sobre la literatura catalana del segle XIX, els quasi quaranta anys que s'han escolat des d'aleshores han donat uns fruits enormes en aquest camp. No escau aquí de fer-ne l'inventari a la menuda, sinó que n'hi haurà prou a subratllar com la quantitat i la qualitat dels treballs produïts ens han proporcionat un vast coneixement, alhora precís i renovador, de la literatura del nostre Vuitcents. Lobra que ressenyem, deguda a l'escriptor Albert Mestres, s'insereix plenament en aquest camí positiu d'augmentar la comprensió del XIX lite-

rari català, i ho fa de forma molt significativa, tant pel punt de partida que orienta l'estudi com per la qualitat dels resultats. Ja des del títol mateix es revela quin és el propòsit principal que guia aquest treball: una reivindicació programàtica de la condició major en què cal ubicar Joaquim Rubió i Ors, això és, la condició de poeta i, específicament, la de poeta en llengua catalana. Una condició que, descomptant uns pocs estudis importants però menors quant al seu abast, no ha ocupat preferentment l'atenció sobre Rubió i Ors dels estudiosos, més decantats (i no és una qüestió irrellevant a l'hora d'abordar la significació històrica i sociològica del personatge) a analitzar l'abast i el sentit del seu paper com a presumpte pioner/instigador d'un procés de recuperació literària en l'àmbit de la poesia catalana culta. El Rubió i Ors poeta i la seva poesia catalana, doncs, són la matèria d'aquesta obra de Mestres, amb la qual culmina una feina continuada de molts anys que ja va dur-lo a publicar el 2006 una edició de caire divulgatiu de l'obra poètica catalana inicial de Rubió i Ors. Ara, com diem, amb *Joaquim Rubió i Ors poeta* fa un pas més i ens ofereix una edició crítica de la poesia catalana completa d'aquest autor, feta amb gran rigor filològic i que, sens dubte, contribueix a fixar amb força la imatge de Rubió i Ors com un dels poetes romàntics més importants del XIX català. Afegim que el llibre de Mestres té com a origen la seva tesi doctoral llegida la primavera del 2021 i s'ha materialitzat en dos volums (el primer en format paper —també accessible electrònicament— i el segon exclusivament en format electrònic) editats per les Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili com a sisè títol de la col·lecció «Patrimoni Literari».

El volum primer, d'acord amb el subtítol, té com a objectiu l'«Estudi i edició crítica de *Lo Gaiter del Llobregat*» i s'estructura en cinc capítols. D'aquests, els dos inicials funcionen com a introducció o contextualització, una biografia —el primer— i una visió de conjunt de tota la seva producció intel·lectual, el segon; mentre que els tres darrers serveixen més directament al propòsit principal del volum i ens presenten la història externa (capítols 3 i 5) i interna (capítol 4) de la poesia catalana de Rubió i Ors.

El primer capítol, “Vida de Joaquim Rubió i Ors”, doncs, és una extensa biografia personal i literària de l'escriptor, que Mestres reconstrueix prenent com a font principal les aportacions que ja van fer el fill i net del poeta (Antoni Rubió i Lluch i Jordi Rubió i Balaguer, respectivament). Amb tot, la biografia s'enriqueix amb noves dades que es consideren rellevants: són,

sobretot, informacions relatives a la vida sentimental i a la vida sociocultural i que revelen l'esforç d'ascensió social de Rubió i Ors en la seva joventut. Les informacions aportades per omplir aquests buits en la biografia del personatge provenen, sobretot, de dues fonts documentals d'arxiu: uns apunts biogràfics del mateix Rubió i Ors —es conserven a l'Arxiu Literari Rubió, avui a la Biblioteca de Catalunya— redactats els darrers anys de vida i les correspondències amb el poeta Tomàs Aguiló i amb el seu germà gran Josep. Amb totes aquestes fonts, l'autor basteix un relat biogràfic profusament documentat que permet al lector de conèixer els fets i elements més significatius de la vida i la trajectòria literària de l'escriptor i que és presentat diferenciant-ne quatre grans etapes: 1) 1818-1839: els antecedents familiars; els anys de formació acadèmica; les lectures que l'influeixen —els romàntics europeus de moda, sobretot— i li desvetllen el desig d'escriure; els primers contactes amb els cercles intel·lectuals de l'època i els inicis de la seva carrera pública com a escriptor amb col·laboracions a la premsa com a poeta bilingüe; 2) 1839-1847: l'assoliment d'una imatge pública singular i reconeguda com a poeta en llengua catalana; la incorporació plena amb activitats de signe divers en la vida literària i social de Barcelona; els successius afers sentimentals, que acaben amb el prometatge amb Elisea Lluch, i la consecució de l'estabilitat professional en l'àmbit de la docència amb l'obtenció el 1847 d'una càtedra a la Universitat de Valladolid; 3) 1847-1858: la dedicació intensa a l'activitat acadèmica; el casament i el naixement dels primers fills; la reducció de la creació literària —tanmateix, durant aquests anys a Valladolid comença a concebre el projecte d'un nou volum de poesies catalanes; i el trasllat el 1858 a Barcelona per ocupar a la universitat la càtedra d'història universal; i 4) 1858-darrers anys: l'esforç per tornar-se a incorporar a la vida literària de la ciutat i recuperar la imatge de poeta preminent en llengua catalana assolida en la dècada anterior amb tasques com ara la publicació de la segona edició de *Lo Gaiter del Llobregat*, la participació a *Los trovadores nous*, fer de mantenidor dels primers Jocs Florals i obtindre el títol de Mestre en Gai Saber el 1863; i la progressiva desaparició de la vida pública com a poeta, els reconeixements tardans, les darreres publicacions i la mort.

El segon capítol és una presentació del conjunt de l'obra de l'escriptor, presidida per la idea que Joaquim Rubió i Ors és una figura intel·lectual complexa amb multiplicitat d'interessos que abracen no només la creació poètica sinó també molts altres àmbits. En el capítol, doncs, es un fa in-

ventari exhaustiu d'aquesta obra àmplia i diversa, presentada per gèneres tot adoptant un esquema que el mateix Rubió i Ors havia previst per a un projecte de publicació de les seves obres completes: 1) L'obra d'assaig i erudició (en camps diversos: filologia, literatura, història, pedagogia, religió, biografia), que és presentada diferenciant els treballs de joventut dels de maduresa i amb un apartat específic per als treballs de tema religiós, on es fa un repàs de l'obra apològica; 2) L'obra literària de creació: poesia, narrativa i teatre: pel que fa al primer d'aquests gèneres, només s'hi tracta de la poesia en castellà —la poesia catalana té un capítol propi més endavant—, que Rubió i Ors va escriure regularment per a publicacions o, com a producte d'un encàrrec, per a àlbums o efemèrides. De la narrativa i el teatre, per una altra banda, se'n remarca el caràcter molt subsidiari dins l'obra literària de Rubió i Ors, especialment el primer gènere, amb una producció molt minsa; en canvi, el teatre, tot i no sostreure's a aquest caràcter circumstancial, té una mica més de pes, sobretot amb dues obres catalanes d'ambició literària publicades els anys 80, on l'escriptor fa una versió particular del gènere Drama romàntic; 3) Traduccions: llevat de les traduccions literàries d'obres romàntiques de moda durant els primers anys de la seva carrera com a escriptor, aquesta activitat de Rubió i Ors va concentrar-se sobretot en la traducció d'obres de contingut religiós; i 4) Treballs diversos: aquí es fa referència a una sèrie de manuals de caire pedagògic relacionats amb la moral, l'educació de les bones maneres, etc., i, d'altra banda, tot i restar inèdit, també s'hi consigna el text autobiogràfic que ja hem esmentat més amunt. De la majoria de treballs inventariats en els diferents apartats d'aquest capítol, Mestres ens n'ofereix una descripció força detallada, tant del context com del contingut, i també ens mostra la continuïtat de pensament de Rubió i Ors d'una època a l'altra i, encara, entre gèneres diferents.

L'obra poètica catalana de Rubió i Ors és presentada al tercer capítol, «Lo Gaiter del Llobregat, 1839-1889», estructurat en cinc apartats. En el primer, a manera d'introducció, hi fa un estat de la qüestió sobre la significació i la transcendència de l'operació poètica catalana de Rubió i Ors en el context socioliterari de l'època, amb notes històriques ja conegudes sobre el paper de Joan Cortada com a inductor d'aquesta operació o sobre la recepció positiva immediata de la seva poesia. Cal destacar, perquè s'hi endevina recerca de primera mà, les pàgines dedicades a dilucidar l'origen i el sentit del pseudònim Lo Gaiter del Llobregat i, sobretot, la interpretació

que proposa, no estrictament original, d'aquesta poesia catalana de Rubió i Ors: representa la superació de la tradició poètica de l'època del Barroc amb l'establiment d'un nou model poètic renovador i modern, «prou afortunat», ens diu Mestres, «perquè fos reprès i copiat més tard fins a la sacietat pels iniciadors i els continuadors de la Renaixença». Els quatre apartats següents estan dedicats a presentar els successius llibres de poesia catalana de Rubió i Ors: 1) la primera edició de *Lo Gaiter del Llobregat* (1841), on es fa especial atenció a la motivació que va el va empènyer a publicar els poemes del *Diario de Barcelona* en volum i, més específicament, a introduir-hi el famós pròleg programàtic; 2) *Roudor de Llobregat*: s'hi repassen amb cert detall les vicissituds i el sentit de la convocatòria poètica de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i del premi obtingut per Rubió i Ors; 3) la segona edició de *Lo Gaiter* (1858), amb la qual Rubió i Ors volia reivindicar-se en un context de renaixentisme incipient; i 4) la tercera edició de *Lo Gaiter* (1888-89), publicada en tres volums (n'hi hagué un quart, pòstum) i concebuda per Rubió i Ors com l'edició definitiva de la seva poesia catalana completa amb l'objectiu, remarca Mestres, de fixar de forma indiscutible «la seva imatge d'autor primigeni i imprescindible de la Renaixença».

El capítol quart d'aquest primer volum presenta la història interna de la poesia catalana de Rubió i Ors, és a dir, una exposició de la filiació genètica i l'evolució textual de la totalitat del seus poemes i que Mestres publica en l'edició crítica, prenent com a text base, com més avall explicaré, la tercera edició de *Lo Gaiter*. S'hi descriuen els testimonis utilitzats (manuscrits, edicions de la poesia i publicacions periòdiques i miscel·lànies) i, com hem dit, s'explica amb absolut detall l'*stemma* de *Lo Gaiter del Llobregat* d'una edició a l'altra. Són interessants les observacions que s'hi fan sobre el sentit de les revisions i correccions a què sotmet Rubió i Ors els seus poemes, publicats esparsament o inèdits, quan passen a formar part d'algun dels seus volums. Finalment, el capítol cinquè és un estudi sobre la recepció de l'obra poètica catalana de Rubió que ens retorna altra vegada al pla de la història externa de *Lo Gaiter del Llobregat*. Mestres hi ressegueix exhaustivament aquesta recepció, en primer lloc la coetània: els comentaris i breus ressenyes a la premsa; l'inventari d'altra mena de reaccions, generalment positives —respostes en forma de poemes a la premsa, per exemple— i els estudis més articulats, entre els quals sobresurt el que Menéndez y Pelayo va escriure sobre el Rubió i Ors poeta com a pròleg al segon volum de la tercera

edició de *Lo Gaiter* el 1889. Cal destacar l'èmfasi que posa Mestres en fer aquest repàs a subratllar la gran mancança, amb comptadíssimes excepcions, del corpus de textos de la recepció: s'interessen fonamentalment per la significació històrica («el gest» renaixentista precursor) i deixen de banda la significació i el valor literaris d'aquesta poesia. El biaix, aquesta limitació, perviu en la documentació vària de la recepció pòstuma (a què Mestres dedica un extens segon apartat dins del capítol), i s'assenyala que només s'ha començat a corregir parcialment en alguns treballs d'estudiosos contemporanis. El primer volum, en el qual hem trobat a faltar un índex de noms, es tanca amb un apèndix que presenta cronològicament totes les obres de l'escriptor (complementa doncs els capítols 2 i 3) i amb l'apartat de la bibliografia.

El segon volum de l'estudi *Joaquim Rubió i Ors poeta* conté, tal com es diu en el subtítol, els «[t]extos de l'edició crítica de *Lo Gaiter del Llobregat*». Això és, i en aquest ordre: l'endreuça «A Catalunya», dos pròlegs de Rubió i Ors —els que va escriure per a la primera i segona edició de *Lo Gaiter*—, seguits dels textos de la seva poesia catalana completa: un total 117 poemes els aplegats en els tres volums de la tercera edició més una vintena que van quedar inèdits i que s'editen per primera vegada, dels quals Mestres també fa una breu explicació inicial referida a aspectes contextuals del text i amb alguna nota sobre el contingut. L'edició d'aquest corpus es completa amb una secció final d'«Apèndixs», que conté els pròlegs d'altres estudiosos que van aparèixer en les dues darreres edicions de *Lo Gaiter*, un apartat de «Textos perifèrics» i l'edició d'un poema, «Los frares», que Mestres atribueix, tot i que amb algun dubte, a *Lo Gaiter*.

La presentació crítica dels textos, que ocupen la pagina imparell del llibre i acarada a l'aparat crític, és precedida d'una llarga introducció dividida en tres apartats en què l'autor explica les decisions preses en la confecció de la seva edició crítica. El primer apartat és una justificació de l'elecció del text base adoptat i dels criteris de transcripció —regularització de l'ortografia d'acord amb la normativa actual sempre que no suposi alteració de la fonètica; respecte per la puntuació original dels poemes, etc. Aturem-nos sobretot, per la seva rellevància, en la primera qüestió. Mestres pren com a text base els tres volums de la tercera edició de *Lo Gaiter del Llobregat* (que sigla GL3) i ho raona d'aquesta manera: 1) és l'última publicada en vida del poeta i que ell va autoritzar; 2) ell mateix va concebre l'estructura del llibre i

el seu contingut; i 3) qualsevol altra opció, per exemple la tria de la primera edició del llibre, la de 1841, incorporant-hi d'alguna manera els poemes afegits per Rubió i Ors a la segona i tercera edicions, ens diu Mestres que «hauria trencat la cohesió estructural del llibre, que relliga uns poemes als altres». Per altra banda, el text base es completa amb el quart volum, publicat pòstumament a cura d'Antoni Rubió, sempre que no hi hagués cap més testimoni dels poemes que conté. I, encara, per a establir el text base de poemes inèdits i esparços Mestres ha ponderat els testimonis conservats de cada cas per prendre una decisió. El segon apartat de la introducció exposa el contingut i disposició de l'aparat crític, fent explícits els criteris que ha seguit per a la confecció de cada un dels elements que el componen (aparat genètic —lemma i la *varia lectio*—, evolutiu i de notes). Finalment, el tercer apartat consigna els signes i abreviacions emprats. Aquest segon volum s'ha de poder llegir i consultar independentment del primer i per això creiem que en aquesta introducció potser hauria calgut tornar a explicitar en forma de llistat els testimonis emprats amb la sigla corresponent assignada, la qual cosa facilitaria la identificació dels testimonis dins l'aparat crític i no obligaria el lector a tenir davant el primer volum de l'estudi.

No ens equivoquem gaire, l'autor ho insinua discretament, si afirmem que aquesta edició crítica de la poesia catalana de Joaquim Rubió i Ors és el pas necessari, absolutament imprescindible, per corregir el biaix en l'estudi del poeta i la seva poesia a què més amunt al·ludíem, en la mesura que deixa establerta una base textual ben sòlida per a futurs estudis crítics i valoracions literàries d'aquesta poesia. La solidesa de l'edició crítica que es proposa deriva, al nostre entendre, de tres raons principals: 1) del coneixement absolutament precís i aprofundit (erudit sovint) del corpus poètic català de Rubió i Ors que acredita Mestres, tant en el pla de la història externa com de la textual; 2) en una elecció lògica i pertinent del text base per a l'edició crítica d'aquesta poesia catalana completa; i, encara, 3) en una preparació, confecció i disposició de l'aparat crític que respon adequadament a les característiques que han de satisfer aquests instruments: la intel·ligibilitat, la coherència i l'exhaustivitat.

No volem acabar sense donar l'enhorabona al filòleg Albert Mestres pel treball rigorós i immens que representa aquesta edició crítica, una contribució fonamental per al coneixement del Joaquim Rubió i Ors poeta i, per extensió, de la poesia catalana del romanticisme.